

Sananvapauden tila Euroopassa

Sananvapauden toteutumista eri maissa mitataan monenlaisilla indekseillä. Toimittajat ilman rajoja -järjestön lehdistönvapausindeksi esimerkiksi mittaa lehdistönvapautta 180:ssa eri maassa. Freedom Housen indeksi kertoo taas laajasti vapauden tilasta maailmalla.

RSF = Toimittajat ilman rajoja: Lehdistönvapausindeksi

WJP = World Justice Project: Rule of Law -indeksi

FH = Freedom House: Freedom in the World -indeksi

Suomi

- lehdistönvapaus (RSF) 2.
- ilmaisunvapaus (WJP) 0,89
- ilmaisun ja uskonnonvapaus (FH) 16/16

Mediajulkaisut ovat perinteisesti itsenäisiä ja vapaita poliittisesta paineesta tai sensuroinnista. Toimittajat kuitenkin kokevat uhkauksia ja häirintää työnsä vuoksi. Luotettavaa mediaa haastetaan sosiaalisen median alustoilla, joilla valeutiset ja uhkaukset saavat levitä. Yksilöiden ilmaisunvapautta ei juuri rajoiteta eivätkä viranomaiset tietävästi seuraa yksityishenkilöiden kommunikointia asiattomasti. Oikeuksia yksityisten viestien seuraamiseen on laajennettu Turun vuoden 2017 terrori-iskun jälkeen. Sananvapautta uhkaa vihapuhe, jonka puutteellisesta kriminalisoinnista Euroopan komissio on huomauttanut Suomea.

Ruotsi

- lehdistönvapaus (RSF) 3.
- ilmaisunvapaus (WJP) 0,85
- ilmaisun ja uskonnonvapaus (FH) 16/16

Ensimmäinen maa, jossa säädettiin painovapauslaki (1766) ja lehdistönvapauslaki (1776). Ruotsissa toimii valtuutettu viranomainen, joka valvoo median eettisyyttä. Median toiminta on itsenäistä, mutta omistus keskittynyttä. Keskusteluilmapiiri on avoin, mutta toimittajien työssään kohtaama häirintä ja uhkailu ovat lisääntyneet viime vuosina. Myös muut maat kuten Kiina ja Unkari ovat hyökänneet ruotsalaisia tai Ruotsissa asuvia toimittajia vastaan näiden raportoidessa maiden ihmisoikeus- tai

koronatilanteesta. Sananvapautta uhkaa vihapuhe, jonka puutteellisesta kriminalisoinnista Euroopan komissio on huomauttanut Ruotsia.

Saksa

- lehdistönvapaus (RSF) 13.
- ilmaisunvapaus (WJP) 0,85
- ilmaisun ja uskonnonvapaus (FH) 14/16

Media on suurimmaksi osaksi vapaa ja itsenäinen, ihmiset voivat julkaista vapaasti mielipiteitään. Toimittajat kohtaavat häirintää sosiaalisessa mediassa, ja erityisesti vuonna 2020 monet toimittajat joutuivat fyysisten hyökkäysten kohteiksi raportoidessaan oikeiston mielenosoituksista koronarajoituksia vastaan. Valvontateknologia on kiristynyt, ja poliisilla on mahdollisuus vakoilla Whatsapp-keskusteluja rikostutkinnan aikana. Saksassa on voimassa yksi Euroopan vahvimista laeista vihapuhetta vastaan. Natsismin ihannoiti ja holokaustin kieltäminen ovat myös lailla kiellettyjä. Sosiaalisessa mediassa julkaistusta rasistisesta kirjoituksesta voi saada jopa 50 miljoonan euron sakot ja sosiaalisen median yrityksen tulee poistaa tällainen sisältö 24 tunnin kuluttua ilmoituksesta. Tämä on johtanut myös tuhansien ei vihapuhetta sisältävien viestien poistamiseen.

Viro

- lehdistönvapaus (RSF) 15.
- ilmaisunvapaus (WJP) 0,79
- ilmaisun ja uskonnonvapaus (FH) 16/16

Yksilöillä on vapaus ilmaista poliittisia mielipiteitä vailla valvonnan tai rangaistusten pelkoa. Vapaata lehdistöä kannatetaan periaatteessa, mutta vuonna 2020 useat toimittajat ovat joutuneet hallituksen jäsenten hyökkäysten kohteeksi. Ministerit ovat jättäneet tiedottamatta median edustajia valtion asioista ja uhkailleet rahoituksen vähentämisellä. Toimittajia on estetty raportoimasta yhteiskunnallisesti merkittävistä oikeudenkäynneistä. Sananvapautta uhkaa vihapuhe, jonka puutteellisesta kriminalisoinnista Euroopan komissio on huomauttanut Viroa.

Espanja

- lehdistönvapaus (RSF) 29.
- ilmaisunvapaus (WJP) 0,72
- ilmaisun ja uskonnonvapaus (FH) 14/16

Lehdistö välittää laajasti eri näkökulmia ja raportoi korruptiosta. Yksityinen omistajuus ja poliittinen puuttuminen kuitenkin uhkaavat median itsenäisyyttä. Äärioikeisto on suunnannut häirintäkampanjoita toimittajia kohtaan, ja yhteiskunnallinen polarisoituminen nakertaa luottamusta mediaan. Toimittajia on estetty raportoimasta pandemia- ja pakolaistilanteesta. Disinformaation puuttuminen on vähäistä. Yksilöillä on mahdollisuus ilmaista itseään melko vapaasti, mutta terrorismin kieltävät lait ovat mahdollistaneet poliittisen kommentoinnin ja satiiriin rajoittamisen. Amnestynkin kritisoimat rajoitukset ovat kohdistuneet erityisesti valtaapitävien ja monarkian arvostelijoihin.

Ranska

- lehdistönvapaus (RSF) 34.
- ilmaisunvapaus (WJP) 0,71
- ilmaisun ja uskonnonvapaus (FH) 14/16

Ranskalla on pitkä historia sananvapauden kannattajana. Media toimii vapaasti ja välttää poliittisia mielipiteitä laajasti. Median omistus on kuitenkin vahvasti keskittynyt, ja ilmapiiri toimittajia kohtaan on vihamielinen erityisesti sosiaalisessa mediassa. Keskusteluilmapiiri on suhteellisen avoin, vaikka erilaiset käsitykset sananvapaudesta ovat kärjistäneet keskustelua viime vuosien aikana. Ilmaisunvapaudesta ja uskonnollisesta suvaitsemattomuudesta on debatoitu mm. Charlie Hebdo -lehteen kohdistuneisiin hyökkäyksiin liittyen.

Italia

- lehdistönvapaus (RSF) 41.
- ilmaisunvapaus (WJP) 0,69
- ilmaisun ja uskonnonvapaus (FH) 15/16

Digitaalisten medioiden kasvusta huolimatta perinteinen media ja painetut sanomalehdet ovat säilyttäneet suosionsa. Lehdistönvapaus on taattu perustuslaissa, mutta toimittajiin kohdistuu väkivaltaa ja uhkauksia erityisesti rikollisorganisaatioiden ja mafian taholta. Useita toimittajia on ympärivuorokautisessa poliisin suojelussa. Koronapandemian alkuvaiheessa tietojen välittämistä valtiolta medialle rajoitettiin. Suurin haitta pandemia-aikana ovat olleet koronadentalistit, jotka ovat uhkailleet ja fyysisesti hyökänneet tilanteesta raportoivien toimittajien kimppuun. Italiassa vihapuhe on rangaistuksen koventamisperuste etnisen alkuperän, kansallisuuden ja uskonnon perusteella, mutta esimerkiksi aloite seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen huomioimisesta laissa kaatui.

Puola

- Lehdistönvapaus (RSF) 64.
- Ilmaisunvapaus (WJP) 0,62
- Ilmaisun ja uskonnonvapaus (FH) 14/16

Julkinen media on valtion vahvassa kontrollissa ja osallistunut mielipidevaikuttamiseen vaalien aikana. Hallitus pyrkii "puolalaistamaan" yksityisesti omistettuja medioita ja sensuroimaan niiden sisältöjä. Toimittajia on eronnut valtio-omisteisten medioiden palveluksesta sensurointipyrkimysten vuoksi ja toimittajien työtä on aktiivisesti estetty jopa pidätyksin. Yksityiset mediat, kansalaisjärjestöt ja akateemikot kohtaavat viha- ja mustamaalauskampanjoita. Valtionjohto on häiriköinyt etenkin toista maailmansotaa ja holokaustia hallitukselle epämieluisalla tavalla käsitteleviä tutkijoita. Kolmannes Puolan kunnista on julistautunut "LGBTQI+-propagandan" vastustajiksi, ja Puolassa on pidätetty aktivisteja sateenkaarilippujen esilläpidon takia.

Unkari

- lehdistönvapaus (RSF) 92.
- ilmaisunvapaus (WJP) 0,48
- ilmaisun ja uskonnonvapaus (FH) 10/16

Perustuslakiin kirjattua lehdistönvapautta rajoitetaan poliittisilla toimilla. Suurin osa tiedotusvälineistä on ajautunut hallituksen ja pääministeri Viktor Orbánin käsiin. Yksityisten medioiden rahoitusta on rajoitettu, ja niitä on otettu hallituksen haltuun, suljettu sekä myyty hallitusmyönteisille sijoittajille. Koronapandemian myötä lehdistön toimintaa on rajoitettu entisestään. Toimittajia ja heidän lähteitään on painostettu itesesensuuriin ja estetty hankkimasta tietoa vankeusrangaistusten uhalla. Viranomaiset pyrkivät rajoittamaan myös yliopistojen ja kansalaisjärjestöjen mielipiteiden ja kritiikin esittämistä. Kesällä 2021 Unkarin parlamentti hyväksyi sananvapautta rajoittavan lain, joka kieltää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevan sisällön esittämisen alaikäisille.

Mitä EU tekee sananvapauden edistämiseksi?

Yksilöiden sananvapaus taataan Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (1950, 10 artikla), jonka noudattamista valvoo Euroopan ihmisoikeustuomioistuin. Euroopan unioni on esimerkiksi vaatinut osalta EU-mailta vihapuheen selvää kriminalisointia uhkaamalla muuten asian ratkaisemisella EU-oikeudessa.

Euroopan unionin perusoikeuskirjassa (2000, 11 artikla) linjataan, että: ”Jokaisella on oikeus sananvapauteen. Tämä oikeus sisältää mielipiteenvapauden sekä vapauden vastaanottaa ja levittää tietoja tai ajatuksia viranomaisten siihen puuttumatta ja alueellisista rajoista riippumatta. Tiedotusvälineiden vapautta ja moniarvoisuutta kunnioitetaan.”